

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ЧОРНОЗУБ ЛАРИСА ВАСИЛІВНА

УДК 343.368

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УХИЛЕННЯ
ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ, НЕ ПОВ'ЯЗАНОГО
З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ

12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі кримінального права № 1 в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент **Пономаренко Юрій Анатолійович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, декан заочного факультету № 1, доцент кафедри кримінального права № 1.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент **Письменський Євген Олександрович**, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, начальник кафедри загально-правових дисциплін;

кандидат юридичних наук, доцент **Шульга Андрій Михайлович**, Харківський національний університет внутрішніх справ, професор кафедри кримінального права та кримінології.

Захист відбудеться «03» липня 2015 року о 13-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70.

Автореферат розісланий «30» травня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. Ю. Шепітько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проголошення України демократичною і правовою державою (ст. 1 Конституції України) передбачає, окрім іншого, утвердження в державі принципу верховенства права (ст. 8 Конституції України). У Рішенні від 02 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 Конституційний Суд України зазначив, що верховенство права – це панування права в суспільстві, яке вимагає від держави його втілення не тільки у правотворчу, а й у правозастосовну діяльність. Щодо останньої, то Європейський суд з прав людини у багатьох своїх рішеннях (зокрема, наприклад, у справі «Горнсбі проти Греції») (Hornsby v. Greece) від 19 березня 1997 р.) нагадує, що одним із фундаментальних аспектів верховенства права є принцип правової визначеності, який, серед іншого, вимагає, щоб кінцеві судові рішення не ставилися під сумнів і виконувалися належним чином (п. 40).

З метою реалізації завдання по належному правовому забезпеченню охорони правопорядку в країні Кримінальний кодекс України 2001 р. (далі – КК України) передбачає кримінальну відповідальність за цілу групу суспільно небезпечних діянь, які полягають у невиконанні чи неналежному виконанні судових рішень, що набрали законної сили. Ці діяння передбачені в окремих статтях розділу XVIII Особливої частини КК України «Злочини проти правосуддя». Одним з принципових положень чинного Кодексу стало те, що в ньому усі випадки ухилення від відбування покарання визнані самостійними складами злочину. Зокрема, ст. 389 КК України передбачено кримінальну відповідальність за ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. Відповідно до ч. 1 вказаної статті «Ухилення від сплати штрафу або позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю особою, засудженою до цих видів покарань, – карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на той самий строк». Згідно ч. 2 тієї ж статті «Ухилення від відбування громадських чи виправних робіт особою, засудженою до цього покарання, – карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років». Ця стаття стала однією з новел КК України 2001 р., оскільки відповідно до КК України 1960 р. ухилення від відбування окремих видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, тягнуло за собою заміну їх іншим, більш суворим видом покарання. Більшість українських криміналістів позитивно оцінили таке нововведення законодавства, хоча були висловлені й окремі пропозиції про його перегляд.

Більш ніж тринадцятирічна практика застосування ст. 389 КК України засвідчила наявність цілого блоку системних проблем кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. По-перше, окремі ознаки складу цього злочину визначені кримінальним законом достатньо суперечливо, що тягне за собою неоднозначність кваліфікації відповідних діянь. По-друге, у багатьох випадках застосування ст. 389 КК України

виникають питання відмежування передбаченого нею складу злочину від суміжних. Нарешті, по-третє, залишаються не до кінця з'ясованими окремі кримінально-правові наслідки ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. Цілком очевидно, що однією з причин виникнення цих та інших проблем практичного застосування ст. 389 КК України є її відносна новизна для нашої правової системи, а також недостатня теоретична дослідженість.

Разом з тим, норми, закріплені ст. 389 КК України протягом часу їх чинності ще не були предметом окремого наукового дослідження на дисертаційному чи монографічному рівні. Проте окремі аспекти кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, вивчалися як безпосередньо, так і при дослідженні більш загальних питань, що стосуються інституту покарання, проблем кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя, питань кримінально-виконавчого права та деяких інших. Зокрема, їх у тому чи іншому ракурсі досліджували П. П. Андрушко, Л. В. Багрій-Шахматов, Ю. В. Баулін, М. І. Бажанов, А. М. Бойко, В. І. Борисов, В. М. Бурдін, М. К. Гнетнев, І. І. Голубов, Ю. В. Гродецький, В. К. Гришук, А. А. Гулий, Н. О. Гуророва, П. С. Дагель, О. О. Дудоров, О. О. Книженко, М. І. Ковальов, В. А. Козак, О. М. Костенко, В. М. Кужиков, В. Т. Маляренко, М. І. Мельник, В. О. Навроцький, О. В. Наден, А. В. Наумов, Ю. В. Орел, Р. С. Орловський, В. І. Осадчий, В. М. Трубников, М. І. Хавронюк, М. І. Панов, Є. О. Письменський, А. О. Пінаєв, А. А. Піонтковський, В. О. Попрас, Ю. А. Пономаренко, О. Е. Радутний, Ш. С. Рашковська, В. В. Сміх, В. В. Сташис, А. Х. Степанюк, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, В. І. Тютюгін, І. М. Тяжкова, О. Г. Фролова, Є. В. Шевченко, М. В. Шепітько, Ю. В. Шинкар'єв, Д. С. Шиян та багато інших учених. В їх роботах запропоновано вирішення окремих питань, але одночасно виявився ряд дискусійних питань, а також таких, що взагалі залишилися без розгляду. Оскільки ст. 389 КК України не була предметом окремого дисертаційного дослідження, то необхідне комплексне теоретичне дослідження цієї норми в системі Особливої частини КК України, яке б мало своїм результатом не лише теоретичну розробку всіх ознак цього складу злочину, а й виявлення недоліків в кримінально-правовій охороні правосуддя від посягань на нього шляхом ухилення від відбування окремих видів покарання, а також вироблення пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства, що й пропонується в даній дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану наукових досліджень кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільових комплексних програм «Проблеми ефективності кримінального, кримінально-виконавчого законодавства та системи запобігання злочинності» (номер державної реєстрації 0106U002292) та «Теоретичні проблеми кримінального законодавства України та практики його застосування» (номер державної реєстрації 0111U000959). Тема дисертації відповідає пунктам 4.4.2.1, 4.4.2.2 та 4.4.2.5 Основних

наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук на 2009–2013 рр., що затверджені спільним наказом Міністерства освіти і науки України та Національної академії наук України № 1066/609 від 26 листопада 2009 р. Тема дисертації затверджена рішенням вченої ради Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого (протокол № 5 від 24 грудня 2010 р.) з уточненням, затвердженим рішенням вченої ради Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» (протокол № 4 від 20 грудня 2013 р.).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертації є отримання теоретично обґрунтованих результатів щодо підстави кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, зокрема, у вигляді теоретичних визначень та пояснень всіх елементів та ознак відповідного складу злочину; виявлення змісту та особливостей застосування кримінально-правових наслідків ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі та розроблення і формулювання пропозицій щодо вдосконалення ст. 389 КК України і деяких пов'язаних з нею статей Загальної частини КК України, а також практики їх застосування.

Для досягнення поставленої мети у дисертації передбачалося вирішення низки наукових завдань. По-перше, здійснення загальної характеристики всіх елементів і ознак складу злочину, передбаченого ст. 389 КК України. По-друге, визначення критеріїв відмежування злочину, передбаченого ст. 389 КК України, від суміжних злочинів, пов'язаних з ухиленням від виконання судового рішення, а також від передбачених нормами Загальної частини КК України випадків заміни покарання у разі неможливості його виконання. По-третє, системне встановлення кримінально-правових наслідків ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. По-четверте, виявлення недоліків у кримінально-правовій охороні правосуддя від посягань на нього шляхом ухилення від відбування покарання і розроблення пропозицій щодо вдосконалення у цій частині кримінального законодавства.

Об'єктом дослідження є кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя.

Предметом дослідження є кримінальна відповідальність за ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі.

Методи дослідження були визначені, виходячи з особливостей мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження. В усьому змісті роботи як філософське підґрунтя було застосовано діалектичний метод, що надало можливість розглянути досліджувані явища в розвитку та взаємозв'язку, єдності та протиріччях. Конкретно-соціологічні (спостереження, опис, вивчення документів тощо) та статистичні методи виявилися необхідними під час проведення анкетування, підрахунку його результатів, обробки даних із матеріалів судових проваджень. Системно-структурний метод використовувався при дослідженні окремих елементів та ознак складу злочину

ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, його відмежування від суміжних діянь. Догматичний метод було застосовано при з'ясуванні змісту термінів, що містяться в нормативно-правових актах та застосовуються у правовій доктрині. За допомогою історично-правового методу було досліджено окремі питання становлення норми, передбаченої ст. 389 КК України. Порівняльно-правовий метод став у нагоді при зіставленні норм чинного КК України та КК України 1960 р, а також при порівнянні вітчизняного кримінального законодавства з кримінальними кодексами деяких зарубіжних країн.

Нормативну базу роботи склали Конституція України, міжнародні договори, положення кримінального законодавства України (як чинного, так і минулих часів), кримінально-виконавчого законодавства, нормативні акти інших галузей права.

Емпіричну базу дослідження склали матеріали, отриманні внаслідок вивчення вибірки з 300 вироків, винесених у період 2011-2014 рр. судами АР Крим, усіх областей, міст Києва і Севастополя у справах про злочини, передбачені ст. 389 КК України (за даними Єдиного державного реєстру судових рішень); матеріали опублікованої судової практики; статистичні дані.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першою в Україні науково-дослідною працею, присвяченою питанням кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарання і містить низку нових наукових положень, які стосуються тлумачення ст. 389 КК України, її відмежування від суміжних злочинів, кваліфікації цих злочинів та вдосконалення кримінального законодавства про охорону суспільних відносин, що складаються при виконанні покарань. Зокрема, наукову новизну мають наступні результати:

уперше:

– запропоновано розширити коло суб'єктів злочину, передбаченого ст. 389 КК України за рахунок віднесення до нього осіб віком від 14 до 16 років, які засуджені до таких не пов'язаних з позбавленням волі покарань як штраф та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;

– визначені та системно розкриті складові спеціальної ознаки суб'єкта злочину, передбаченого ст. 389 КК України, що дозволило відмежувати цей злочин від деяких суміжних, а також від діянь, що не містять складу злочину;

– доведено, що ухилення від відбування покарання може бути вчинене не тільки у формі «чистої бездіяльності», а й у формі «змішаної бездіяльності», а також в окремих випадках – у формі дії;

– доведено необхідність встановлення на законодавчому рівні спеціальної підстави звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, розроблена теоретична модель такої норми і обґрунтовано механізми її втілення у законі про кримінальну відповідальність та в практиці його

застосування;

удосконалено наукові положення стосовно:

– послідовності аналізу елементів окремого складу злочину, у т.ч. й передбаченого ст. 389 КК України, і в результаті запропоновано та застосовано нетрадиційний підхід, який дозволив шляхом попереднього аналізу ознак суб'єкта злочину далі логічно з'ясувати ознаки об'єкта цього злочину та інших його елементів;

– методології дослідження об'єкта окремого складу злочину шляхом вивчення його не від загального (загальний об'єкт злочину) до конкретного (безпосередній об'єкт злочину), а в зворотному порядку, що дозволило не тільки визначити місце об'єкта злочину, передбаченого ст. 389 КК України в системі родових об'єктів, а й навести деякі додаткові аргументи на користь концепції «об'єкт злочину – суспільні відносини»;

– відмежування ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, від передбачених статтями Загальної частини КК України випадків заміни таких видів покарання у разі неможливості їх виконання;

– пеналізації злочину, передбаченого ст. 389 КК України шляхом розроблення теоретичних моделей уточнених санкцій обох частин названої статті;

набули подальшого розвитку наукові положення щодо:

– визначення часу вчинення та моменту закінчення триваючих злочинів ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, що впливає на визначення ступеня суспільної небезпечності конкретного злочину, встановлення початкового моменту, з якого спливатимуть строки давності притягнення до кримінальної відповідальності за цей злочин.

– ознак суб'єктивної сторони ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, якими є вина у формі виключно прямого умислу, а також обов'язкова мета – ухилитися від зазнавання правообмежень, у яких полягає покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені у дисертації положення, висновки та пропозиції можуть бути використані: а) у науково-дослідницькій сфері – як основа для подальшої теоретичної розробки питань про кримінально-правову охорону суспільних відносин у сфері здійснення правосуддя загалом та суспільних відносин, що складаються при виконанні покарань, зокрема; б) у правотворчості – за результатами дослідження розроблено проект Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі»; в) у правозастосовній діяльності – як наукове тлумачення ст. 389 КК України і рекомендації щодо кваліфікації цього та суміжних злочинів; г) у навчальному процесі – при викладанні Особливої частини кримінального права, підготовці підручників, навчальних посібників і методичних

вказівок, а також в науково-дослідницькій роботі здобувачів вищої освіти.

Апробація результатів дисертації. Дисертація рецензувалася й обговорювалася на засіданні кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Основні положення дисертаційного дослідження доповідалися та обговорювалися на таких наукових конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн» (м. Харків, Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 13-14 жовтня 2011 р.); Регіональному науковому семінарі, присвяченому 85-річчю Л. В. Багрія-Шахматова «Закон. Проступок. Відповідальність» (м. Одеса, Національний університет «Одеська юридична академія», 01 лютого 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти» (м. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 19-20 вересня 2013 р.).

Публікації. Результати дисертації викладені в 7 наукових публікаціях, а саме: 5 наукових статтях, 4 з яких опубліковані у фахових наукових виданнях України, 1 – в зарубіжному періодичному виданні, а також тезах 2 доповідей на наукових конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, що разом містять 12 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (271 найменувань) та додатку. Загальний обсяг дисертації становить 208 сторінок, з них основний текст – 177 сторінок, список використаних джерел – 29 сторінок, додаток – 2 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми, розкривається стан її наукового розроблення, визначається її зв'язок із науковими програмами, планами та темами, висвітлюються мета й задачі дослідження, його об'єкт і предмет, наводяться методи, що були застосовані у процесі роботи, зазначається нормативна та емпірична база дослідження, формулюється наукова новизна одержаних результатів, розкривається їх теоретичне та практичне значення, зазначаються відомості про апробацію наукових результатів роботи.

Розділ 1 «Суб'єкт ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі» розпочинається підрозділом *1.1. «Вступні зауваження»*, в якому висувається і обґрунтовується пропозиція почати аналіз елементів складу досліджуваного злочину з його суб'єкта, після чого досліджувати інші елементи у звичній послідовності. Основні аргументи на користь такої ідеї полягають у наступному. По-перше, склад злочину є встановленою кримінальним законом юридичною моделлю суспільно небезпечного діяння людини, у якому з

точки зору діяльнісного підходу, перш за все, вирізняється сам діяч, далі – об'єкт його діяння і, нарешті, саме діяння в органічній єдності його фізичної (зовнішньої) й психологічної (внутрішньої) сторін. По-друге, в складах злочинів зі спеціальним суб'єктом (до яких належить у т.ч. й ст. 389 КК України) саме ознаки дають можливість точно визначити коло тих суспільних відносин, яким злочином заподіюється шкода, тим самим з'ясувавши об'єкт цього злочину. По-третє, аналіз суб'єкта у будь-якому разі має передувати аналізу ознак суб'єктивної сторони складу злочину.

Далі у підрозділі 1.2. *«Загальні ознаки суб'єкта ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі»* визначається, що до таких ознак належать ті, які закріплені ч. 1 ст. 18 КК України.

Перш за все, суб'єктом цього злочину, як і решти інших за чинним КК України, може бути лише фізична особа. Дисертантка дискутує з прибічниками позиції про визнання суб'єктами злочину також і юридичних осіб і, крім того, критично оцінює законодавчі новели щодо встановлення «інших заходів кримінально-правового характеру» для таких осіб. Доводиться, що ці заходи не є ні кримінальною відповідальністю, ні покаранням, а тому в принципі не можна ставити питання про кримінальну відповідальність юридичної особи за ст. 389 КК України за можливе «ухилення» від їх відбування. Загалом же встановлення кримінальної відповідальності для юридичних осіб за ухилення від відбування покарання мислиме лише після прийняття законодавцем політичного рішення про визнання таких осіб суб'єктами злочинів і встановлення для них кримінальної відповідальності хоча б за один інший злочин, за який такій особі може бути призначене покарання, від якого вона може «ухилитися».

Крім того, суб'єкт цього злочину, як і решти інших, має бути осудним, тобто здатним усвідомлювати суспільну небезпечність ухилення від відбування покарання і керувати відповідним своїм діянням під час його вчинення.

Нарешті, суб'єкт цього злочину до моменту його вчинення має досягти визначеного законом віку. Відповідно до ст. 22 КК України кримінальна відповідальність за всі види ухилення від відбування покарання, у т.ч. й за обома частинами ст. 389 КК України, може наставати по досягненні особою 16-річного віку. Стосовно цієї ознаки суб'єкта злочину дисертантка звертає увагу на одну непослідовність кримінального закону, яка проявляється у наступному. Покарання у виді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та позбавлення волі на певний строк відповідно до ст.ст. 98, 99, 102 КК України можуть застосовуватися до осіб, які вчинили злочини у віці від 14 років, тоді як кримінальна відповідальність за ухилення від їх відбування може наставати лише з 16 років. Доводиться, що неповнолітні віком від 14 до 16 років здатні усвідомлювати суспільно небезпечний характер ухилення від відбування покарання. З урахуванням цього, а також враховуючи ступінь суспільної

небезпечності відповідного діяння та необхідність забезпечення несуперечливості кримінально-правового регулювання доводиться необхідність доповнення ч. 2 ст. 22 КК України положеннями про те, що з 14-річного віку може наставати кримінальна відповідальність також і за ухилення від відбування тих видів покарань, які можуть бути призначені особам з такого віку.

Нарешті у підрозділі 1.3. «*Спеціальна ознака суб'єкта ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі*» розкривається зміст визначеної кримінальним законом ознаки спеціального суб'єкта досліджуваного злочину. Встановлено, що така ознака розпадається на п'ять складових, до яких належать наступні. По-перше, суб'єктом цього злочину є лише *засуджена* особа, тобто особа стосовно якої набув законної сили обвинувальний вирок суду, і яка знаходиться в стані судимості, породженої цим вироком. По-друге, цей вирок може бути винесений як українським, так і зарубіжним судом. По-третє, засудження має бути здійснене *правосудним* вироком суду. Ухилення особи від відбування покарання, призначеного вироком суду, який згодом був скасований з виправданням особи, виключає кримінальну відповідальність. По-четверте, ця особа за чинним законодавством може бути засуджена тільки до певних видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, а саме: до штрафу або позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю (ч. 1 ст. 389 КК України) або громадських робіт чи виправних робіт (ч. 2 ст. 389 КК України). Доводиться необхідність доповнення ч. 2 ст. 389 КК України також вказівкою й на службові обмеження для військовослужбовців. По-п'яте, за змістом чинного закону особа має бути саме *засудженою* до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, що об'єктивно виводить за межі кола суб'єктів цього злочину тих осіб, до яких це покарання застосоване в порядку заміни. Пропонується уточнити зміст обох частин ст. 389 КК України з тим, щоб суб'єктами цього злочину визнавалися як особи, які засуджені до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, так і особи, до яких такі покарання застосовані в порядку заміни.

Розділ 2 «Об'єкт ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі» складається з двох підрозділів, в яких проведено дослідження властивостей цього елемента складу злочину в індуктивній послідовності від окремого до загального.

Спершу, в підрозділі 2.1. «*Безпосередній об'єкт ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі*» встановлено, що між державою та особою, яка вчинила злочин, з моменту скоєння злочину складаються кримінально-правові суспільні відносини, які належать до предмета кримінально-правового регулювання. Їх суб'єктами є: з одного боку – особа, яка вчинила злочин, з іншого – держава. Об'єктом цих відносин є кримінальна відповідальність за скоєний злочин. Їх зміст складають повноваження держави застосувати кримінальну відповідальність до особи, яка вчинила злочин, та обов'язок останньої зазнати її. Ці суспільні відносини в своєму розвитку проходять декілька стадій, поєднуючись на окремих із них з іншими видами правовідносин (кримінально-процесуальними, кримінально-виконавчими). Зокрема, після

набрання законної сили обвинувальним вироком суду, пов'язаним із призначенням покарання, вони знаходяться на стадії *реалізації (виконання)* державою свого повноваження щодо покладення на особу, яка вчинила злочин, кримінальної відповідальності, у т.ч. головного заходу такої відповідальності –покарання.

Саме в цей час особа, засуджена вироком суду, будучи суб'єктом кримінально-правових суспільних відносин, не виконує свого юридичного обов'язку зазнати покладеної на неї кримінальної відповідальності (зокрема відбути призначене їй покарання, не пов'язане з позбавленням волі), тим самим розриваючи соціальний зв'язок у таких відносинах і призводячи до зруйнування відносин у цілому. Таким чином, заподіяння шкоди об'єктові злочину при ухиленні від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі відбувається «зсередини», тобто одним із суб'єктів самих цих відносин.

З урахуванням викладеного основним безпосереднім об'єктом ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, визнаються кримінально-правові суспільні відносини на стадії реалізації державою повноваження по застосуванню кримінальної відповідальності (зокрема, покарання) до особи, яка вчинила злочин.

В окремих випадках безпосередній об'єкт цього злочину доповнюється додатковим факультативним об'єктом, яким можуть виступати інші види суспільних відносин, що можуть зазнати шкоди при вчиненні цього злочину. При ухиленні від сплати штрафу (ч. 1 ст. 389 КК України) поряд з безпосереднім об'єктом існує також предмет злочину, яким є сума несплаченого штрафу.

Далі у підрозділі 2.2. *«Родовий, видовий та загальний об'єкт ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі»* стверджується, що кримінально-правові відносини в тій стадії їх розвитку, коли шкода їм заподіюється ухиленням від відбування покарання, знаходяться в межах групи суспільних відносин, пов'язаних зі здійсненням правосуддя в Україні. Правосуддя, як відомо, здійснюється судами шляхом розгляду та вирішення спорів, у тому числі й тих, що виникають під час здійснення кримінальних проваджень. Здійсненню судами як органами судової влади правосуддя також сприяє діяльність органів охорони правопорядку та деяких інших органів і установ. Таким чином, суспільні відносини, що складаються при здійсненні правосуддя, мають розумітися не лише як відносини, що складаються при здійсненні судової влади судами, а більш широко, охоплюючи собою й суспільні відносини, що складаються при здійсненні діяльності іншими органами та установами, що сприяє здійсненню правосуддя судами.

У будь-якому разі безпосередній об'єкт ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі належить до родового об'єкта злочинів проти правосуддя, у зв'язку із чим можна констатувати, що законодавцем правильно визначене місце ст. 389 КК України у структурі Особливої частини КК України. На підставі викладеного не можуть бути підтримані судження тих

криміналістів, які висловлювалися стосовно віднесення безпосереднього об'єкта досліджуваного нами злочину до іншого родового об'єкта, зокрема – до злочинів проти порядку управління.

В рамках родового об'єкта злочинів проти правосуддя багатьма криміналістами пропонується також виділення низки видових об'єктів. Не вважаючи значимість таких пропозицій принциповими, дисертантка разом з тим констатує, що безпосередній об'єкт досліджуваного злочину може бути віднесений до групи суспільних відносин, що забезпечують належне виконання судових рішень.

На завершення підрозділу дисертантка стверджує, що висловлені вище міркування стосовно безпосереднього об'єкта ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, стають додатковими аргументами на користь концепції розуміння об'єкта злочину саме як охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин, на які посягає злочин, заподіюючи їм шкоди або створюючи загрозу заподіяння такої шкоди. Відповідно загальним об'єктом злочину є вся сукупність суспільних відносин, що поставлені під охорону кримінального закону України.

Розділ 3 «Об'єктивна сторона ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі» присвячений дослідженню ознак названого елемента складу злочину. Позаяк складу злочинів в обох частинах ст. 389 КК України сформульовані як формальні, розділ складається лише з двох підрозділів.

У підрозділі *3.1. «Діяння як ознака ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі»* доводиться, що даний злочин, за загальним правилом вчиняється шляхом бездіяльності. Проведений загальний аналіз кримінально-правового поняття «ухилення» дав підстави для висновку про те, що під ним слід розуміти невиконання або неналежне виконання покладеного на особу обов'язку за наявності можливості його належного виконання. При цьому ухилення від виконання покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, може бути вчинене як шляхом «чистої бездіяльності» (наприклад, не з'явлення для відбування покарання, не виконання покладених на особу обов'язків, що належать до змісту покарання, тощо), так і шляхом «змішаної бездіяльності», тобто шляхом вчинення певної активної дії, що тягне за собою стан невиконання покарання (наприклад, з'явлення на відбування громадських чи виправних робіт у стані алкогольного, наркотичного чи токсичного сп'яніння, що потягло за собою відсторонення особи від виконання відповідних робіт). В обох названих випадках в цілому діяння при ухиленні від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, має визнаватися бездіяльністю.

Умовами кримінальної відповідальності за бездіяльність при ухиленні від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, як і в усіх інших випадках вчинення злочину шляхом бездіяльності, є одночасна наявність у особи обов'язку і можливості діяти певним чином. Обов'язок засудженого відбувати покарання, не пов'язане з позбавленням волі, впливає як з

положень чинного законодавства (Конституція України, КК України, КВК України, підзаконні нормативно-правові акти), так і з обвинувального вироку суду щодо нього, який набув законної сили. Можливість виконання цього обов'язку є категорією суб'єктивною і вона має встановлюватися в кожному окремому випадку шляхом аналізу всіх відповідних обставин справи: часу, місця, характеру, обстановки виконання покарання властивостей і здібностей особи, що засуджена тощо. Відсутність у засудженого реальної можливості відбування призначеного покарання виключає кримінальну відповідальність за ухилення від його відбування. В окремих випадках відсутність реальної можливості виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, тягне інші правові наслідки. Зокрема це: заміна штрафу іншим видом покарання (ч. 5 ст. 53 КК України); заміна виправних робіт штрафом (ч. 3 ст. 57 КК України) або звільнення від подальшого відбування виправних робіт (ч. 6 ст. 42 КВК України); звільнення від подальшого відбування громадських робіт (ч. 3 ст. 37 КВК України).

Разом з тим, при ухиленні від відбування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю суспільно небезпечне діяння вчиняється у формі дії. Оскільки виконання даного виду покарання полягає в необхідності утримуватися від обіймання певних посад чи зайняття певними видами діяльності, тобто в свого роді «бездіяльності» засудженого, то, відповідно ухилення від нього, навпаки, проявляється в активній дії. Ця дія полягає у зайнятті особою тієї посади або зайнятті нею тією діяльністю, права на які вона була позбавлена відповідно до вироку суду. Таким чином, у даному разі кримінальний закон містить нетипову конструкцію «ухилення», яке, на відміну від загального правила вчиняється не бездіяльністю, а дією.

Доведено, що ухилення від відбування покарання шляхом бездіяльності є триваючим злочином, який безперервно здійснюється на стадії закінченого злочину від моменту вчинення особою діяння, з якого почалося ухилення. З цього моменту засуджений знаходиться у так званому «злочинному стані», тобто стані невиконання покарання, призначеного йому вироком суду. Тривалість цього стану не впливає на кваліфікацію скоєного. Моментом закінчення цього стану є або добровільне з'явлення особи для подальшого відбування покарання, або припиненні її злочину і примусове притягнення її до відбування покарання. Визначення моменту закінчення ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, впливає на визначення ступеня тяжкості вчиненого злочину і встановлення початкового моменту, з якого спливатимуть строки давності притягнення до кримінальної відповідальності за цей злочин. При вчиненні ж ухилення від відбування позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю часом вчинення і моментом закінчення злочину є час вчинення суспільно небезпечного діяння, в якому полягало обіймання забороненої для особи посади або зайняття забороненими для неї видами діяльності.

У підрозділі 3.2. *«Інші ознаки об'єктивної сторони ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі»* встановлено, що до таких ознак можуть належати спосіб, місце та час вчинення злочину.

Зокрема, способи ухилення від відбування окремих видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, визначаються чинним КВК України. Дисертанткою дається їм критична оцінка, доводиться, що окремі з них (зокрема, стосовно ухилення від виконання громадських робіт або виправних робіт) без достатніх підстав введені до закону. Загалом же констатується, що ті способи, якими дійсно може бути вчинене ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, не впливають на визначення підстави кримінальної відповідальності особи і можуть враховуватися лише при оцінці ступеня тяжкості скоєного та призначенні покарання.

Місце вчинення злочину є обов'язковою ознакою ухилення від відбування покарання у виді громадських робіт або виправних робіт. Ухилення від відбування цих видів покарань може бути здійснене тільки в тому місці, де вони мають відбуватися відповідно до вироку суду (виправні роботи) та рішення кримінально-виконавчої інспекції (громадські роботи). «Ухилення» від них в будь-якому іншому місці не тягне кримінальної відповідальності.

Час як ознака об'єктивної сторони складу досліджуваного злочину також є обов'язковим лише в ч. 2 ст. 389 КК України, в якій встановлено кримінальну відповідальність за ухилення від відбування громадських робіт або виправних робіт. Це пов'язано з тим, що виконання цих видів покарань здійснюється не безперервно й цілодобово (як при виконанні покарань, пов'язаних з позбавленням волі), а лише в окремі проміжки часу протягом доби. Зокрема, це робочий час підприємства, установи чи організації при виконанні виправних робіт та час виконання громадських робіт, що не може перевищувати 4 годин на добу. Таким чином ухилення від даних видів покарання може бути здійснене тільки в цей час, невиконання ж їх протягом іншого часу не тягне кримінальної відповідальності.

Розділ 4 «Суб'єктивна сторона ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі» складається з двох підрозділів. У підрозділі 4.1. *«Вина як ознака ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі»* встановлено, що усі форми ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, можуть бути вчинені виключно умисно, при цьому тільки з прямим умислом. Позаяк склад злочину є формальним, зміст умислу при його вчиненні є таким: особа усвідомлює суспільно небезпечний характер ухилення від відбування покарання і бажає вчинити відповідне діяння. Вчинення ухилення від відбування покарання з будь-яким іншим психічним ставленням до цього діяння виключає наявність в діяння особи складу злочину, передбаченого статтею 389 КК України.

У підрозділі 4.2. *«Інші ознаки суб'єктивної сторони ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі»* досліджуються такі ознаки складу цього злочину як мотив і мета.

Передовсім встановлено, що мотиви вчинення ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, можуть бути різними і, за загальним правилом, не впливають на кваліфікацію скоєного. Мотив вчинення діяння, яке об'єктивно підпадає під ознаки ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, отримує певне кримінально-правове значення лише тоді, коли він свідчить про об'єктивну неможливість виконання особою призначеного їй покарання. Але в цьому випадку мова вже має йти про відсутність умов кримінальної відповідальності за бездіяльність, що виключає об'єктивну сторону складу цього злочину.

Далі визначається, що обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, є мета – ухилитися від відбування покарання назавжди чи на певний час. Вчинення діяння, яке об'єктивно підпадає під ознаки складу злочину, передбаченого ст. 389 КК України, але з іншою метою, виключає склад злочину в діянні особи, а, значить, і кримінальну відповідальність за скоєне.

Розділ 5 «Кримінально-правові наслідки ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі» складається з трьох підрозділів. Він починається підрозділом 5.1. *«Види кримінально-правових наслідків ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі»*, в якому констатується, що за сучасних тенденцій розвитку кримінального права України і завальних тенденцій розвитку кримінального права європейських держав, караність перестає бути єдиним можливим кримінально-правовим наслідком вчинення злочину. З огляду на це, принцип невідворотності кримінальної відповідальності (покарання) трансформується в принцип невідворотності кримінально-правового реагування на вчинений злочин. Це реагування в найбільш поширеному варіанті може мати два види: 1) встановлення і застосування кримінальної відповідальності і, зокрема, покарання за вчинення злочину; 2) встановлення і застосування можливості звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення злочину.

Далі у підрозділі 5.2. *«Караність ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі»* досліджується основний, типовий кримінально-правовий наслідок вчинення злочину, у тому числі й ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, який полягає у встановленні й застосуванні за нього кримінальної відповідальності, головним заходом якої є покарання. Аналіз санкцій обох частин ст. 389 КК України, якими встановлена потенційна кримінальна відповідальність за досліджуваний злочин, свідчить про те, що законодавець пішов шляхом визнання цих діянь такими, що не містять високого ступеня суспільної небезпечності. В обох частинах суспільно небезпечні діяння належать до злочинів невеликої тяжкості. Дослідження видів і розмірів покарань, що містяться у цих санкціях, привело дисертантку до висновку, що вони, в цілому, встановлені з дотриманням правил пеналізації

злочинів і, зокрема, відповідають ступеню тяжкості відповідних діянь. Разом з тим, доведено необхідність включення до санкцій інших альтернативних основних покарань.

Аналіз практики застосування судами покарання за ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, свідчить про те, що в судах досі переважає тенденція до посилення кримінальної відповідальності, що проявляється у переважному призначенні покарань у розмірах, наближених до максимумів санкцій. З огляду на тенденції розвитку кримінального законодавства доводиться констатувати різнонаправленість кримінально-правової політики на законодавчому рівні її здійснення (гуманізація) і правозастосовному рівні (дегуманізація, посилення відповідальності). З урахуванням цього висловлені пропозиції щодо приведення у відповідність одне до одного тенденцій, що складаються на різних рівнях здійснення кримінально-правової політики стосовно осіб, які вчиняють ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі.

Нарешті, у підрозділі 5.3. *«Альтернативні кримінально-правові наслідки ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі»* досліджуються, перш за все, можливості звільнення особи, яка вчинила відповідний злочин, від кримінальної відповідальності на підставі чинних положень КК України. Встановлено, що оскільки ухилення від відбування покарання вчиняється особою, засудженою за раніше вчинений злочин, то жодна з підстав звільнення від кримінальної відповідальності, що передбачені ст.ст. 45-48 КК України до такої особи не може бути застосована. Єдиною підставою, за якою особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, є сплив строків давності. Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 49 КК України тривалість строку давності для злочинів, передбачених обома частинами ст. 389 КК України, становить 3 роки.

Викладене привело дисертантку до висновку про те, що вагомим кроком в оптимізації кримінально-правової політики стосовно осіб, які ухиляються від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, могло б стати встановлення на законодавчому рівні спеціальної підстави звільнення їх від кримінальної відповідальності у випадках вчинення ними певної позитивної посткримінальної поведінки. Розроблена теоретична модель такої норми і обґрунтовано механізми її втілення у кримінальному законі та в практиці його застосування.

ВИСНОВКИ

У дисертації комплексно розв'язане наукове завдання формулювання теоретично обґрунтованих і практично значимих висновків щодо підстави кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі; наведені теоретичні

визначення та пояснення всіх елементів та ознак відповідного складу злочину; визначені критерії його відмежування від злочинів, пов'язаних з ухиленням від виконання судового рішення, а також від випадків заміни покарання у разі неможливості його виконання; виявлений зміст та особливості застосування кримінально-правових наслідків учинення названого злочину; з'ясовані недоліки у кримінально-правовій охороні правосуддя від посягань шляхом ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі.

Основні результати роботи містять такі положення:

1. Становлення кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі стало однією з принципів новел КК України 2001 р., в якому було змінено законодавчу модель реагування на подібні діяння. На противагу раніше чинному законодавству вони стали не підставою для заміни покарання, а були визнані самостійними складами злочинів, тобто самостійними підставами кримінальної відповідальності осіб, які їх вчинили. Оскільки соціальна обумовленість криміналізації таких діянь не піддавалася сумніву, то наукове дослідження кримінальної відповідальності за їх вчинення вимагало визначення підстави такої відповідальності та кримінально-правових наслідків вчинення відповідного діяння.

2. Суб'єкт цього складу злочину є елементом, який визначає властивості багатьох ознак інших елементів його складу. У зв'язку з цим, а також з інших причин, дослідження ознак суб'єкта було здійснене перед дослідженням інших елементів складу. Встановлено, що спеціальним суб'єктом цього злочину за чинним законодавством є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку і правосудним вироком суду засуджена до одного з чотирьох видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Запропоновано змінити одну із ознак загального суб'єкта (знизити вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за ухилення від відбування штрафу і позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю до 14-ти років) та одну зі складових ознак спеціального суб'єкта (визнавати такими не лише осіб, яким відповідне покарання призначене вироком суду, а й тих, до кого воно застосовано в порядку заміни).

3. Об'єктом ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, є кримінально-правові суспільні відносини, які склалися між засудженою особою та державою на стадії виконання призначеного судом покарання. З огляду на це цей злочин є унікальним, оскільки він не тільки породжує нові кримінально-правові відносини (як і будь-який інший злочин), а й посягає на кримінально-правові відносини, що вже раніше склалися у цієї ж особи з державою.

4. З об'єктивної сторони ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, є злочином з формальним складом, суспільно небезпечне діяння в ньому у більшості випадків вчиняється у формі бездіяльності (ухилення), яка може бути як чистою, так і змішаною. У випадку ж ухилення від відбування позбавлення права обіймати певні посади чи займатися

певною діяльністю злочин вчиняється шляхом дії. Окремі форми вчинення цього злочину передбачають такі ознаки об'єктивної сторони як спосіб, місце і час.

5. З суб'єктивної сторони ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, характеризується виною виключно у формі прямого умислу при якому особа усвідомлює суспільно небезпечний характер відповідного діяння і бажає його вчинити. Другою обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є мета ухилитися від відбування покарання. Мотив вчинення цього діяння може бути різним і на кваліфікацію вчиненого не впливає.

6. Кримінально-правові наслідки ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, може полягати або у застосуванні до особи, яка вчинила цей злочин, встановленої законом кримінальної відповідальності, або у звільненні цієї особи від такої відповідальності. Запропоновано шляхи вдосконалення санкцій статті 389 КК України, практики призначення покарання за цей злочин, а також розроблено теоретичну модель спеціальної підстави звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення цього злочину.

7. З метою вдосконалення законодавчих положень про кримінальну відповідальність за ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, пропонується внести такі зміни й доповнення до КК України:

1) ч. 2 ст. 22 після слів і цифр «хуліганство (стаття 296)» доповнити словами і цифрами: «ухилення від відбування покарання (частина 1 статті 389, частини 2 і 3 статті 390); втеча з місць позбавлення волі або з-під варти (стаття 393)»;

2) ч. 5 ст. 52 викласти в такій редакції: «Ухилення від покарання має наслідком відповідальність, передбачену статтями Особливої частини цього Кодексу».

3) ст. 389 викласти в такій редакції:

«Стаття 389. Ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі

1. Ухилення від сплати штрафу або відбування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю особою, засудженою до цих видів покарань, –

карається штрафом у сумі від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до двох років.

2. Ухилення від відбування громадських робіт, виправних робіт або службових обмежень для військовослужбовців особою, засудженою до цього покарання, –

карається штрафом у сумі від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років.

3. Звільняється від кримінальної відповідальності особа, яка вчинила злочин, передбачений частинами першою або другою цієї статті, якщо вона вперше ухилилася від відбування цього покарання і до притягнення її до кримінальної відповідальності добровільно приступила до його подальшого відбування.

П р и м і т к а. У статтях 389 і 390 цього Кодексу під особою, засудженою до певного виду покарання, слід розуміти осіб, яким цей вид покарання призначений вироком суду або застосований у порядку заміни з підстав, передбачених законодавством, замість покарання, призначеного вироком суду».

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Чернозуб Л. В. Загальні ознаки суб'єкта ухилення від відбування покарання / Л. В. Чернозуб // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2012. – Вип. 20, ч. 1, т. 4. – С. 89–92.

2. Чернозуб Л. В. Деякі питання караності ухилення від відбування покарання / Л. В. Чернозуб // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія «Право». – 2012. – Вип. 19. – С. 146–150.

3. Чернозуб Л. В. Діяння в складі злочину ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі / Л. В. Чернозуб // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія «Право». – 2013. – Вип. 20. – С. 85–91.

4. Чернозуб Л. В. Деякі питання кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі / Л. В. Чернозуб // Актуальні проблеми права: теорія і практика = Topical issues of law: theory and practice : зб. наук. пр. – Луганськ, 2013. – № 26. – С. 571–581.

5. Чернозуб Л. В. Объективная сторона уклонения от отбывания наказания, не связанного с лишением свободы / Л. В. Чернозуб // *Legea și viața*. – 2014. – № 1/2. – С. 198–201.

6. Чернозуб Л. В. Суб'єкт кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарання / Л. В. Чернозуб // 10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених, 13–14 жовт. 2011 р. – Харків, 2011. – С. 96–97.

7. Чернозуб Л. В. Щодо питання альтернативних кримінально-правових наслідків ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі / Л. В. Чернозуб // Кримінальний

процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти : тези доп. та повідомл. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. (19–20 верес. 2013 р.). – Львів, 2013. – С. 163–165.

АНОТАЦІЯ

Чорнозуб Л. В. Кримінальна відповідальність за ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2015.

Дисертація присвячена дослідженню кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. Визначена підстава такої відповідальності, яку складає суспільно небезпечне діяння, що містить склад злочину, передбаченого ст. 389 КК України, досліджені елементи та ознаки цього складу злочину, проведено відмежування від суміжних злочинів, встановлені особливості кваліфікації. Крім того, здійснено теоретичну характеристику кримінально-правових наслідків ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, які можуть полягати як у покладенні кримінальної відповідальності і призначенні покарання, так і в звільненні від кримінальної відповідальності або покарання. На підставі дослідження сформульовані пропозиції щодо внесення змін до КК України з метою системного вдосконалення норм, що стосуються відповідальності за ухилення від відбування покарання, а також рекомендації, які можуть бути використані судами при застосуванні відповідних норм на практиці.

Ключові слова: покарання, штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські роботи, виправні роботи, ухилення від відбування покарання, злочини проти правосуддя.

АННОТАЦИЯ

Чорнозуб Л. В. Уголовная ответственность за уклонение от отбывания наказания, не связанного с лишением свободы. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины. – Харьков, 2015.

Диссертация посвящена исследованию оснований уголовной ответственности за уклонение от отбывания наказания, не связанного с лишением свободы, а также уголовно-правовых последствий совершения этого преступления. В ней заложена отличающаяся от других подобных работ структура исследования, состоящая в том, что, прежде всего, изучены признаки субъекта данного преступления, после этого – его объект, который во многом предопределён именно субъектом, и, наконец, само общественно опасное деяние в единстве его внешней (объективная) и внутренней (субъективная) сторон. Также исследованы не только пенализация и назначение наказания за данное преступление, но возможности освобождения от уголовной ответственности за него.

В частности, установлено, что по действующему законодательству субъект данного преступления является специальным – это физическое, вменяемое лицо, достигшее 16-летнего возраста, которое правосудным приговором суда осуждено к наказанию в виде штрафа, лишения права занимать определённые должности или заниматься определённой деятельностью, общественных работ или исправительных работ. Доказана необходимость снижения возраста, с которого может наступать уголовная ответственность, до 14 лет для лиц, которые с этого возраста могут быть осуждены за иные преступления к отдельным видам наказания. Кроме того,

указывается на необходимость установления уголовной ответственности за уклонение от отбывания служебных ограничений для военнослужащих, а также законодательного уточнения, что уголовной ответственности подлежат не только лица, осуждённые к наказанию, не связанному с лишением свободы, но и те, к которым эти наказания применены в порядке замены.

Далее установлено, что объектом исследуемого преступления являются уголовно-правовые общественные отношения, которые сложились между лицом, совершившим преступление, и государством, и на данный момент находятся на стадии реализации государством своего полномочия по возложению уголовной ответственности и, в частности, наказания, на такое лицо. Эти общественные отношения находятся в круге общественных отношений по осуществлению правосудия (в их широком понимании), что свидетельствует о правильном размещении законодателем соответствующей статьи и структуре Особенной части УК Украины. Изложенное позволило поддержать концепцию общественных отношений как объекта преступления.

С объективной стороны уклонение от отбывания наказания, не связанного с лишением свободы, является преступлением с формальным составом. Общественно опасное деяние состоит, по общему правилу, в бездействии, т.е. невыполнении осуждённым своей юридической обязанности по отбыванию наказания при наличии реальной возможности её выполнения. Это бездействие может быть как чистым так и смешанным. Кроме того, уклонение от отбывания наказания в виде лишения права занимать определённые должности или заниматься определённой деятельностью может быть совершено путём действия, т.е. занятия запрещённых должностей или запрещёнными видами деятельности. Исследованы также такие признаки объективной стороны данного преступления как способ, место и время его совершения.

С субъективной стороны уклонение от отбывания наказания, не связанного с лишением свободы, совершается исключительно с прямым умыслом, при котором лицо осознаёт общественную опасность указанного деяния и желает его совершить. Мотив совершения данного деяния может быть различным, цель – всегда одна: уклониться от отбывания наказания.

Наконец, исследованы уголовно-правовые последствия уклонения от отбывания наказания, не связанного с лишением свободы, которые могут быть двух видов: 1) установление и применение уголовной ответственности, в т.ч. наказания за данное преступление; 2) установление и применение оснований освобождения от уголовной ответственности за него. Доказано, что пенализация составов преступлений, предусмотренных обеими частями ст. 389 УК Украины, в целом, осуществлена с соблюдением её правил и соответствует степени общественной опасности данных деяний. Вместе с тем, целесообразным представляется введение в санкции иных альтернативных основных наказаний. При этом тенденции судебной практики свидетельствуют о назначении наказания ближе к максимуму санкций. В то же время, ни одно из существующих оснований освобождения от уголовной ответственности (кроме истечения сроков давности) не может быть применено к лицам, уклоняющимся от отбывания наказания. Доказана необходимость создания специального основания для такого освобождения.

На основании исследования сформулированы предложения о внесении изменений в УК Украины с целью системного совершенствования норм об ответственности за уклонение от отбывания наказания, прежде всего – не связанного с лишением свободы, а также рекомендации, которые могут быть использованы судами при их применении.

Ключевые слова: наказание, штраф, лишение права занимать определённые должности или заниматься определённой деятельностью, общественные работы, исправительные работы, уклонение от отбывания наказания, преступления против правосудия.

SUMMARY

Chornozub L. V. Criminal responsibility for avoiding punishment not connected with imprisonment. – The manuscript.

Dissertation for the scientific degree of Candidate of Juridical Sciences in specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal-Executive Law. – Yaroslav the Wise National Law University, the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2015.

This research focuses on criminal responsibility for avoiding punishment, not connected with imprisonment. Defined grounds such liability that is socially dangerous acts which appear to constitute a crime under Art. 389 of the Criminal Code of Ukraine, researched elements and characteristics of the offense conducted by separation from adjacent crimes set features qualifications. In addition, the theoretical description of criminal consequences evades punishment, not connected with imprisonment which may include both the vesting of criminal responsibility and sentencing as well as exemption from criminal liability or punishment. The study sets out proposals for amendments to the Criminal Code of Ukraine in order to improve the system of rules relating to liability for failure to discharge, and recommendations that can be used by courts in the application of the relevant rules in practice.

Keywords: punishment, fines, deprivation of the right to occupy determined posts or to engage in a determined activity, community service, correctional work, avoiding punishment, offenses against public justice.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук, доцент **Козак В. А.**

Підписано до друку 05.05.2015 р. Формат 60x90/16
Папір офсетний. Віддруковано на ризографі.
Ум. друк. арк. 0,7. Обл.-вид.арк. 0,9. Тираж 100. Зам. № 1210

Друкарня Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, Харків, вул. Пушкінська, 77